

SCENARIUSZ CZĘŚĆ III

Scenariusz lekcji do prezentacji pt. “Kim są Żydzi i Żydówki z Breslau / Wrocławia?”

czas trwania: ok. 60 minut

Cel główny

- przedstawienie historii wrocławskiej społeczności żydowskiej

Cele szczegółowe:

- uczeń zna sylwetki najważniejszych postaci z wrocławskiej historii żydowskiej i potrafi wskazać ich zasługi zarówno dla miasta, jak i dla społeczności żydowskiej na świecie
- uczeń zna najważniejsze miejsca związane z historią Żydów i Żydówek we Wrocławiu
- uczeń rozumie wieloaspektowość wrocławskiej społeczności żydowskiej (przed i po 1945 roku, pod względem religii, światopoglądu i statusu majątkowego)

Metody:

- praca z prezentacją multimedialną (odpowiadającą przebiegowi zajęć)
- praca w grupach z wykorzystaniem załączonych materiałów (slajd 6)

W ramach przygotowania warto rozpoznać na ile uczniowie znają Wrocław: czy kojarzą najczęściej odwiedzane miejsca w centrum miasta, jak często poruszają się po mieście i w jakich okolicach. Czy brali kiedyś udział w wycieczce do Synagogi pod Białym Bocianem? Czy znają inne miejsca, które będą wspomniane podczas tych zajęć?

Bibliografia rozszerzająca:

- Buchen, T., Luft, M. (Eds., 2023) *Breslau-Wroclaw 1933-1945. Studien zur Topographie der Shoah.*
- Ziątkowski, L. (2000). *Dzieje Żydów we Wrocławiu.*

Opis prezentacji i przebieg zajęć:

Slajd 1

Slajd tytułowy.

Slajd 2

Celem tego slajdu jest wyjaśnienie w skrócie, skąd żydowscy mieszkańcy wzięli się we Wrocławiu.

Żydzi pierwotnie byli jednym z semickich ludów żyjących na wschodnim wybrzeżu Morza Śródziemnego. W starożytności ich ziemie były podbijane przez wielkie potęgi tamtych czasów, takie jak Egipt, Asyria i Rzym. Kiedy Żydzi zbuntowali się przeciwko rzymskiemu władcy, ten pokonał ich wojska i wygnał Żydów z ich kraju.

W ten sposób Żydzi / Żydówki rozproszyli się po całym ówczesnym świecie – w tym po terenach zachodniej i południowej Europy. Stamtąd, uciekając przed prześladowaniami w czasie krucjat, docierali coraz dalej na północny wschód, w tym na tereny dzisiejszej Polski.

Slajd 3

Trzy ilustracje związane ze starożytnością, w tym ilustracja Łuku Tytusa – jako historyczny zapis pokonania żydowskiego buntu.

Slajd 4

W średniowiecznej Europie wyznawana religia i urodzenie się w odpowiedniej rodzinie miały decydujące znaczenie, jeśli chodzi o życiowe perspektywy. Wiele – nawet świeckich – publicznych uroczystości wiązało się z chrześcijaństwem, a w złożonym feudalnym systemie dla Żydów nie było miejsca, dlatego długo funkcjonowali oni – w pewnym sensie – na jego uboczu. Gminy żydowskie (lokalne miejskie społeczności zorganizowane wokół religijnego autorytetu i synagogi) podlegały bezpośrednio władcom, a ich nietypowy status był często źródłem napięć między nimi a mieszczanami. Na wsi Żydom przeważnie nie wolno było mieszkać.

Wszystkie te ograniczenia oznaczały, że status żydowskich mieszkańców miast, w tym Wrocławia, był niepewny. Ponadto, w czasie kryzysów, często zdarzało się, że Żydzi stawali się kozłem ofiarnym, którego obarczano winą za wszystko, co złe, jak wybuchy zarazy czy klęski nieurodzaju.

W 1453 do Wrocławia trafił Jan Kapistran, katolicki ksiądz, który swoimi kazaniami wzbudził w mieszkańcach miasta antyżydowską nienawiść. Skutkiem jego działalności był wybuch przemocy, w wyniku którego zamordowano wielu żydowskich mieszkańców miasta. Niedługo później Kapistran opuścił miasto, lecz wrocławska społeczność żydowska została zniszczona – odbudowa dotychczasowego statusu zajęła jej kilka kolejnych stuleci.

Slajd 5

Dzięki stopniowemu odchodzeniu od systemu, w którym religia i urodzenie decydowały o pozycji społecznej, przed Żydami / Żydówkami środkowej Europy otwierały się nowe możliwości. *Haskala*, ruch zapoczątkowany przez działalność Mojżesza Mendelssohna w Berlinie i określany także mianem „żydowskiego oświecenia”, zyskał zwolenników wśród bogatszych i lepiej wykształconych przedstawicieli społeczności żydowskiej. *Maskile* – jej zwolennicy – szukali sposobu na to, by jednocześnie lepiej „wtopić się” w społeczeństwo, tak, by stać się jego częścią – ale nie porzucać przy tym swojej żydowskości.

Juda Leib Gordon, rosyjski maskil, ogłosił hasło: *Bądź Żydem w swoim domu i mężczyzną poza nim*. Próby realizowania tego ideału spotykały się z dużym oporem – zarówno wewnątrz społeczności żydowskiej, ze strony bardziej konserwatywnych jej przedstawicieli, jak i poza nią – ze względu na narastanie nowoczesnego antysemityzmu.

Historia Żydów / Żydówek w Breslau pokazuje sukces tej formacji kulturowej – dziewiętnastowieczni żydowscy mieszkańcy miasta byli m.in. ważnymi przedstawicielami jego elit: naukowcami, przedsiębiorcami, artystami i działaczami społecznymi. O tym, jak zróżnicowane było żydowskie społeczeństwo w mieście, świadczą m.in. reklamy w przedwojennych gazetach związane z niemal każdą dziedziną życia – znajdziemy tam m.in. afisze teatrów, zaproszenia do salonów fryzjerskich, reklamy komisów samochodowych i księgarni czy ogłoszenia warsztatów elektrotechnicznych. Duża liczba organizacji filantropijnych świadczy też o tym, że wielu Żydów i wiele Żydówek w Breslau potrzebowało wsparcia innych osób.

W następnym ćwiczeniu uczestnicy warsztatów poznają sylwetki kilku postaci, które miały ogromny wpływ na dzieje miasta.

Dodatkowe źródło: <https://www.myjewishlearning.com/article/haskalah/>

Slajd 6

Przykłady miejsc z ćwiczenia, które jest wykonywane w tym momencie: synagoga, Park Południowy, Dom Handlowy Renoma.

Ćwiczenie rozpoczyna się od podzielenia uczestników na kilka grup (maks. 4 osoby w grupie). Zadaniem każdej grupy będzie zapoznanie się z materiałami źródłowymi przygotowanymi w kopercie (portret, krótka biografia, trzy dodatkowe elementy) i zastanowienie się, czego dowiedzieli się o tej osobie z tych materiałów.

Grupy zaprezentują każdą z osób przed pozostałymi uczestnikami. Prowadzący opowiedzą też o innych postaciach (tych, których nie wybrała żadna grupa).

Celem ćwiczenia jest pokazanie różnorodności żydowskich mieszkańców Breslau, zapoznanie uczestników z biografiami prawdziwych osób.

Slajd 7

Jednym z większych przedsięwzięć społeczności żydowskiej z Breslau była budowa Nowej Synagogi – potężnego budynku, który znajdował się niedaleko dzisiejszej Renomy.

Kiedy po I wojnie światowej i wynikłym z niej kryzysie do władzy w Niemczech doszli naziści – zwolennicy Adolfa Hitlera, których jednym z głównych politycznych postulatów był antysemityzm – w całym kraju, w tym w Breslau, rozpoczęły się prześladowania Żydów / Żydówek.

Prawa żydowskich mieszkańców Niemiec stopniowo ograniczano – nie mogli oni już zawierać małżeństw z Niemcami, korzystać z przestrzeni miejskich, takich jak parki, ani odwiedzać kin czy teatrów. Byli też nierzadko bezkarnie napadani na ulicach, a państwo – w tym państwowe media – zrzucały na nich winę za wszystkie porażki i trudności.

Późnym wieczorem 9 listopada 1938 roku w całym Niemczech wybuchł antyżydowski pogrom, nazwany później „nocą kryształową”. Hitlerowcy napadali na mieszkania i miejsca pracy należące do żydowskich właścicieli i niszczyli wszystko, co się w nich znajdowało. W całym kraju podpalono lub zdemolowano również niemal wszystkie synagogi, a tysiące Żydów aresztowano i wywieziono do obozów koncentracyjnych.

Slajd 8

Trzy ilustracje związane z prześladowaniami ludności żydowskiej: żółta gwiazda, listy transportowe i zdjęcie dziedzińca przed Synagogą pod Białym Bocianem.

Prześladowania nasiliły się podczas II wojny światowej, a na początku 1942 roku, podczas tzw. konferencji w Wannsee, hitlerowcy podjęli decyzję o wymordowaniu wszystkich Żydów / Żydówek. Zachowały się listy transportowe, tzn. spisy mieszkańców, którzy mieli zostać wywiezieni do obozów.

Miejscem „zbiórek”, z którego zabierano ich we Wrocławiu, był dziedziniec Synagogi pod Białym Bocianem.

Jednym z symboli Zagłady Żydów podczas II wojny światowej jest żółta gwiazda, którą musiał nosić na ubraniu każdy żydowski mieszkaniec podbitych przez Niemcy terenów. W Niemczech w centralnej części gwiazdy znajdowało się także słowo „Jude” (niem. „Żyd”).

Slajd 9

Na szczęście kraj Adolfa Hitlera przegrał wojnę. Dzięki zwycięstwu Aliantów, w tym Polski, część żydowskich mieszkańców Europy ocalała.

Wrocław, przejęty po wojnie przez Polskę, znajdował się w pobliżu wielu obozów, w których wcześniej więziono Żydów / Żydówki. Ci, oswobodzeni, często nie mogli wrócić do swoich domów – przeważnie zniszczonych lub zajętych już przez kogoś innego. Wielu z nich zdecydowało się więc zostać we Wrocławiu.

Oprócz nich, do Wrocławia i na cały Dolny Śląsk trafili tzw. repatrianci – a wśród nich także Żydzi oraz Żydówki, którzy przetrwali wojnę w ZSRR. Cała ta społeczność zaczęła od nowa organizować po wojnie tradycyjne życie żydowskie – z synagogą, szkołami i innymi instytucjami. Przy ul. Świdnickiej zaczął działać Teatr Żydowski, wybudowany dzięki składkom, które wpłacali także nieżydowscy mieszkańcy miasta.

Na kres rozwoju żydowskiego życia na Dolnym Śląsku złożyło się kilka czynników. Po pierwsze, w 1948 roku powstało państwo Izrael. Wielu ludzi wyjechało więc z biednej i zniszczonej Polski do nowego żydowskiego kraju. Z powodu panującej w Polsce biedy i niedostatku wiele osób zdecydowało się także na emigrację do innych krajów. Ostatnim czynnikiem była antysemitka nagonka rozpętana przez polskie władze w 1968 roku. 20 lat po zakończeniu II wojny światowej odżył oficjalny, państwowy antysemityzm, co skłoniło ogromną większość społeczności żydowskiej do emigracji i sprawiło, że życie żydowskie we Wrocławiu ponownie (niemal) zamarło – na kolejnych 30 lat.

[Skrótowa historia Żydów po 2WS](#)

Slajd 10

W latach '90., po upadku komunizmu, znów możliwa stała się odbudowa żydowskiego życia. Kilka instytucji – m.in. Fundacja Bente Kahan, wrocławska Gmina Żydowska, chór Synagogi pod Białym Bocianem i Dzielnica Wzajemnego Szacunku – zaczęło działać m.in. na rzecz przywracania pamięci o żydowskich mieszkańcach miasta.

Synagoga została odremontowana, a cmentarz na Ślężnej stał się częścią miejskiego muzeum. Do wspomnianych instytucji dołączały kolejne – wśród nich także nasza fundacja, Urban Memory Foundation – które wciąż skupiają się na badaniu przeszłości i opowiadaniu o niej wrocławianom.

Celem działalności większości z tych instytucji jest popularyzowanie wiedzy o żydowskiej historii miasta, bo „żywa” społeczność żydowska jest dziś bardzo niewielka. Poprzez działania edukacyjne możemy jednak sprawić, że tragiczne epizody z historii miasta już nie będą miały okazji się powtórzyć. Zrozumienie historii Żydów pomaga też inaczej spojrzeć na inne tragedie, takie jak doświadczenia uchodźców, ofiar wojny, nietolerancji i innych prześladowań.

Slajd 11

Niektóre miejsca związane z historią żydowską są jednak wciąż zapomniane.

Na Iglicy, która znajduje się na placu Solnym, nie znajdziemy żadnej tabliczki. Jeśli nie zaczniemy specjalnie szukać, nie dowiemy się, że to pomnik upamiętniający spalenie na stosie wrocławskich Żydów w średniowieczu. Wspominaliśmy o tym, kiedy opowiadaliśmy o Janie Kapistranie i wywołanym przez niego wybuchu przemocy w mieście.

[Wikipedia](#)

Szpital Żydowski przy ulicy Sudeckiej do niedawna był ruiną. Po odremontowaniu stał się centrum biurowym, w którym można wynająć pomieszczenia do pracy. Również tam nie znajdziemy jednak żadnych tabliczek ani innego upamiętnienia osób, które w nim pracowały, a które często miały ogromny wpływ na rozwój medycyny.

[Wikipedia](#)

Zupełnie zapomniane są także dawne cmentarze – takie jak ten, który znajdował się kiedyś przy dzisiejszej ulicy Gwarnej. To jego historię w szczególności zajmuje się nasza Fundacja. Dziś w miejscu, gdzie niegdyś grzebano żydowskich mieszkańców miasta, stoją bloki mieszkalne, kort tenisowy i hotel.

[Wikipedia](#)

[Miejsca Pamięci i Zapominania - projekt UMF](#)

Slajd 12

Krótkie nagranie potomka Żydów z Breslau – osoby, która pamięta o przedwojennej społeczności i zależy jej na utrzymaniu tej pamięci.

Slajd 13

Pytania do dyskusji.

Opis i prawa autorskie do zdjęć

nr slajdu i opis	źródło	licencja	autor
s. 2, tora	https://c1.wallpaperflare.com/preview/306/838/473/scripture-letter-torah-hebrew.jpg	wolna	Tanner Mardis
s. 3, Dawid	https://c1.wallpaperflare.com/preview/851/938/572/jerusalem-king-david-harp.jpg	wolna	Martin Völcker
s. 3, łuk tytusa	https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Arch_of_Titus_Menorah.png	CC BY 3.0	בית השלום
s. 3, Al-aksa	https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/3c/From_the_holy_land_Jerusalem_in_Palestine_Al-Aqsa_Mosque - Dome of the Rock.jpg/1599px-From_the_holy_land_Jerusalem_in_Palestine_Al-Aqsa_Mosque - Dome of the Rock.jpg?20170914130020	CC BY-SA 4.0	Bashar Nayfeh
s. 5, Mendelsohn	https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Moses_mendelssohn.jpg	domena publiczna	nieznany
s. 6, synagoga Pod Białym Bocianem	https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Synagoge_zum_Weißen_Storch_Fotografin_Isabelle_Knispel.jpg	CC BY-SA 4.0	Isabelles Knowledge
s. 6, Wrocław, Park Południowy, 1892-1894	https://pl.m.wikipedia.org/wiki/Plik:Wroclaw_-_Park_Poludniowy.jpg	CC BY-SA 3.0	Jarek Ciurus
s. 6, renoma	https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wrocław,_Dom_handlowy_%22Renoma%22_-_fotopolska.eu_%2884418%29.jpg	CC BY-SA 3.0	Danuta B.
s. 7, Abraham Geiger	https://pl.wikipedia.org/wiki/Abraham_Geiger#/media/Plik:Geiger_a.jpg	domena publiczna	nieznany
s. 7, Albert Hadda	zbiory Daniela Ljunggrena	zgoda na wykorzystanie	nieznany
s. 7, Clara Immerwahr	https://pl.wikipedia.org/wiki/Clara_Immerwahr#/media/Plik:Clara_Immerwahr.jpg	domena publiczna	nieznany
s. 7, Clara Sachs	kochamwroclaw.pl	fot. fot. UMF	nieznany
s. 7, Ludwig Guttman	https://nl.wikipedia.org/wiki/Ludwig_Guttman#/media/Bestand:Ludwig_Guttman2.jpg	CC BY 4.0	nieznany
s. 7, Max Born	https://pl.wikipedia.org/wiki/Max_Born#/media/Plik:Max_Born.jpg	domena publiczna	nieznany
s. 7, Paula Ollendorff	https://www.lbi.org/griffinger/record/221260	domena publiczna	nieznany
s. 7, Willy Cohn	https://www.zajezdnia.org/wh-291121	domena publiczna	nieznany
s. 7, Zacharias Frankel	https://en.wikipedia.org/wiki/Zacharias_Frankel#/media/File:Brockhaus_and_Efron_Jewish_Encyclopedia_e15_334-0.jpg	domena publiczna	nieznany
s. 7, Moritz Hadda	zbiory Daniela Ljunggrena	zgoda na wykorzystanie	nieznany
s. 8, Magdeburg,	https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_Bild_1	CC-BY-SA 3.0	nieznany

nr slajdu i opis	źródło	licencja	autor
noc kryształowa	46-1970-083-42_Magdeburg_zerstörtes_jüdisches_Geschäft.jpg		
s. 9, dzieci w Auschwitz	https://media.sn1.no/media/141296/article_topimage_holocaust.jpg	domena publiczna	Alexander Voronzow
s. 9, znaczek propagandowy	https://cdn2.picryl.com/photo/1942/07/01/die-katze-lasst-das-mausen-nicht-1a2e21-1024.jpg	domena publiczna	nieznany
s. 9, macewy	zbiory Fundacji Bente Kahan, fot. Tomasz Walków	zgoda na wykorzystanie	Tomasz Walków
s. 12, plac solny	https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wrocław_Breslau_Pla_c_Solny.JPG	CC BY-SA 4.0	Daviidos
s. 12, pomnik Bohaterów Getta Warszawskiego	https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/75/Bohaterow_getta2.JPG/1600px-Bohaterow_getta2.JPG?20070922070155	CC BY-SA 3.0	Bonio
s. 12, stolperstein	https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Berlin_paul-lincke-ufer-41_stolperstein_20050208_p1000301.jpg	CC BY-SA 2.0	Georg Slickers